

ks. prof. zw. dr hab. Mieczysław Mikołajczak
 ul. Bóżnicza 12/11; 61-751 POZNAŃ
 e-mail: mikołajczak7@gmail.com
 kom. +48/601-791-354

Recenzja rozprawy doktorskiej

AUTOR: ks. mgr – lic. Jacek Tonkowicz

TEMAT: Ideał życia chrześcijańskiego w papieskich encyklikach Benedykta XVI: *Deus caritas est* i *Spe salvi* oraz w encyklice Franciszka *Lumen fidei* (aspekt biblijny).

SEMINARIUM w katedrze egzegezy ksiąg Starego Testamentu

PROMOTOR: o. prof. dr hab. Andrzej Sebastian Jasiński OFM

Przedmiot materialny dysertacji, według brzmienia tytułu, stanowią papieskie encykliki Benedykta XVI: *Deus caritas est* i *Spe salvi* oraz w encyklice Franciszka *Lumen fidei* (o miłości, nadziei i wierze – w aspekcie biblijnym), zaś **przedmiot formalny** – *ideał życia chrześcijańskiego (aspekt biblijny)*.

Wstęp (s. 25-29), zawiera bliższe określenie **przedmiotu** (materialnego), który stanowi przedstawienie wagi argumentacji skryptyzystycznej (Pisma św. – *jak Ciała Pana*): Kościoła, jako ludu Bożego NT, prowadzącego ludzkość do zbawienia (wzorem Izraela, ludu Bożego ST). Kościoła, ukazującego *Chleb życia*, czerpany ze *stołu Słowa Bożego i Ciała Chrystusa* (DV 21). Przekaz biblijny powinien być uznany – *za stwierdzony przez Ducha Św.* – dlatego *należy uznawać, że księgi biblijne (...) uczą prawdy, jaka z woli Bożej miała być przez Biblię „okazana” dla naszego zbawienia* (zob. s. 25; DV 11). Życie apostołskie: „Kolegium Dwunastu”, ukazuje po „wydarzeniach kerygmatu”, z jaką mocą – *wewnętrznie odnowił (Ich) Duch Święty*, czyniąc wolnymi *od bojaźni*, że są gotowi z radością znieść cierpienia i prześladowanie (por. również: Dz 2,29;4,13;4,29.31). *Rdzeniem wiary* jest jedynie i wyłącznie Jezus Chrystus z Jego kerygmatem, Jezus, który jest *Żywym Słowem Boga*, w „Którym” – przemówił do nas Bóg (s. 26).

Ważnym punktem odniesienia dla osiągnięcia **celu badań** – w zakresie pozyskanej treści dysertacji doktorskiej, są encykliki (w ich triadycznym układzie – „tryptyk encyklik”: Benedykta XVI i Franciszka), jako kompendium nauczania Benedykta XVI (synteza dróg myśli teologicznej, najważniejsze przesłanie Kościoła Jezusa Chrystusa). Bóg – Miłość, udziela człowiekowi w swoim prymacie: wiary – nadziei – miłości. Benedykt XVI, kolejnością encyklik, odwraca tradycyjną (w teologii), kolejność refleksji: miłość – nadzieja – wiara (tematyka nauczania Ratzingera – zob. ostatnie 50 lat XX wieku).

W tym kontekście bowiem, Autor dysertacji doktorskiej, zwraca uwagę (we **Wstępie** – zob. s. 26), na *teologiczną służbę Prawdzie* (Josepha Kard. Ratzingera).

Źródłowy kontekst „tryptyku encyklik” – w rozprawie, jest motywem łączącym trzech papieży: Jana Pawła II, Benedykta XVI i Franciszka: *Deus caritas est* (Benedykt XVII – napisana latem 2005, uwzględnia zapisy Jana Pawła II: Jego pragnienie napisania encykliki o miłości, którą zaczął pisać przed śmiercią, stąd następca podjął ta tematykę – podpisana 25 grudnia 2005 r. – Jezus Chrystus, to Wcielona Miłość Boga; opublikowana: 25 stycznia 2006 r., Uroczystość Nawrócenia Św. Pawła, piewcy miłości – por. 1 Kor 13 – zob. s. 27).

Drugi dokument: *Spe salvi*, Benedykt XVI, podpisał: 30 listopada 2007 r. – nauczanie do katolików (biskupów, prezbiterów, diakonów, osób konsekrowanych i wszystkich świeckich) – por. Jan Paweł II: adresował do *wszystkich ludzi dobrej woli* – dialog, także z niewierzącymi. Ratzinger obezwładnia: relatywizm, nihilizm, ateizm – jako systemy intelektualne, jako wszystkie możliwe formy socjalizmu. Powątpiewanie w Boga, nieśmiertelność duszy, życie po śmierci, stąd Królestwo Boże „może” zaistnieć na „tym świecie”, albo człowiek: „nigdy go nie doświadczy” (!???). Ratzinger odpowiada, człowiek potrzebuje Boga, w przeciwnym razie: nie ma nadziei (SS – zob. Wstęp, s. 28).

Trzeci dokument: *Lumen fidei*, Franciszek, podpisał 28 czerwca 2013 r., który w 95 %, jest autorstwa Benedykta XVI (LF 7). *Światło wiary* w teologii, to *światło* uzdalniające intelekt i wolę człowieka – do uznania objawienia Bożego. *Sercem wiary jest trynitarna miłość Boga* (s. 28): „która” objawia się w Jezusie Chrystusie (por. Hbr 1,1-3;12,2). Pozwala w sumieniu (*najtajniejsze sanktuarium*) – odróżnić dobro od zła (*Rok wiary*: rozpoczęcie: 11.10.2012 – 50 rocznica SW II, oraz: 20 rocznica: Jan Paweł II: KKK; *Rok wiary*: a zakończony: 24.11.2013 r. – Uroczystość Chrystusa Króla).

Opracowanie tematu postawionego w punkcie wyjścia, **celem całej dysertacji**, jest *ukazanie ideału życia chrześcijańskiego*, jako przesłanie nauczania apostolskiego – papieży Benedykta XVI i Franciszka, zawartego w encyklikach: *Deus caritas est*; *Spe salvi* i *Lumen fidei*.

W ten sposób rozprawa sytuuje się w badaniach z zakresu, ujęcia encyklik, ze względu na ich aspekt skrypturystyczny (ST i NT), przy ukazaniu *ideału życia chrześcijańskiego*, w znaczeniu relektury skrypturystycznej – w kontekście nauczania papieskiego, a w nim zawartego przesłania programowego życia, dla ludzi XXI wieku (analiza skrypturystyczna, niestety, śladowo, nie eksploatowana przez polskich biblistów).

Dlatego już z samego tego faktu pracę zatytułowaną: *Ideał życia chrześcijańskiego w papieskich encyklikach Benedykta XVI: Deus caritas i Spe salvi oraz w encyklice Franciszka Lumen fidei* (aspekt biblijny), należy uznać za bardzo interesujące (a także i heurystycznie płodne przedsięwzięcie). Sam tytuł, w konfrontacji z założeniami zawartymi we **Wstępie** (s. 29), oraz rozkładem materiału, widocznym w spisie treści, jest adekwatny. Faktycznie bowiem Autor, ostatecznie skupia się na określeniu *ideału życia chrześcijańskiego w nauczaniu papieskim* (argument skrypturystyczny – w DCE, SS i LF) .

Powodem podjęcia tak sformułowanego tematu pracy, w punkcie wyjścia (do badań naukowych), jest – z punktu widzenia nauki – brak podobnego, pod względem tematyki opracowania, nie tylko w literaturze polskiej ale i światowej. Powodem bezpośrednim, należy niezbywalnie podkreślić, a także koniecznie wskazać na osobistą wrażliwość i kompetencję i naukowe „wycucie” i „przekonanie” Autora – w odniesieniu do opracowanej tematyki: *Ideał*

życia chrześcijańskiego w papieskich encyklikach Benedykta XVI: *Deus caritas est* i *Spe salvi* oraz w encyklice Franciszka *Lumen fidei* (aspekt biblijny)

Metoda zastosowana w omawianej dysertacji, odpowiada celowi, jaki stawia sobie jej Autor. Zauważam, tak wyczuwam, iż w jego badaniach dominuje „metoda analityczno-syntetyczna”, zaś jako pomocniczą stosuje „metodę historyczno-krytyczną”, która pełni funkcję przygotowawczą do właściwego odczytania przesłania skrypturystycznego w nauczaniu papieskim w DCE SS i LF.

W ten sposób analiza skrypturystyczna, ukazana w dysertacji, przy uwzględnieniu gatunku literackiego i kontekstu historyczno-literackiego, stanowi tworzywo syntezy teologicznej, ku określeniu profilu *senus dziejo – zbawczego w aspekcie biblijnym*, w ukazaniu: Ideału życia chrześcijańskiego w papieskich encyklikach Benedykta XVI: *Deus caritas est* i *Spe salvi* oraz w encyklice Franciszka *Lumen fidei* (aspekt biblijny).

Należałoby dodać, iż Doktorant, również zna i odwołuje się do metody, która ma swoje precyzyjne określenie, jak choćby analiza struktury literackiej. W ramach szerokiej palety metod i podejść stosowanych w pracy należy podkreślić analizę filologiczną i porównawczą źródeł biblijnych. Należy również, koniecznie wskazać, że chociaż Autor dysertacji, nie wspomina, to jednak w prowadzonej przez Niego analizie źródeł biblijnych, odwołuje się do niektórych zasad narratologii i retoryki literackiej.

Całość rozprawy liczy 288 stron – wydruku komputerowego, na którą składają się: strona tytułowa, **Spis treści** (s. 3), **Wykaz skrótów** (s. 5-6), chociaż zauważa się w tekście rozprawy, że zastosowano także ogólnie przyjęte skróty. Sigła biblijne podano odwołując się do wykazu umieszczonego w *Encyklopedii katolickiej*” (s. 21), poza tym: **Bibliografia** (s. 7-24), **Wstęp** (s. 25-29), korpus pracy (s. 30-279) oraz **Zakończenie** (s. 280-288).

Wykaz skrótów (s. 5-6) obejmuje skróty dokumentów Kościoła Katolickiego; adhortacji apostolskich (AL, AM, CL, EG, FC, SC,VD), encyklik papieskich (CA, CIV, DIM, DCE, EE, FR, LE, LS, RH, SSa,), listów apostolskich (MD, RV), konstytucji (KDK, KK, KL, KO,), dokumentów synodów (DS), Katechizmu Kościoła Katolickiego (KKK), czasopism (OBT, RBL, STHSO, RTK, SSTH, WMWKB), słowników (STB, TWAT, WSGP, ZST), komentarzy (KTP, NKB), tekstów źródłowych biblijnych (PSNT, PSST).

Sporządzona przez Doktoranta **Bibliografia** wydaje się, że Doktorant wykorzystał konieczne opracowania dotyczące bezpośrednio tematu (źródłowe: encykliki papieskie i teksty biblijne), na pewno zaś w języku polskim. Całość bibliografii została uporządkowana poprawnie.

Głównie należy zwrócić uwagę na wykorzystane, cenne pomoce bibliograficzne:

Teksty źródłowe: wydania Pisma Świętego: w liczbie 5; **patrystyczne:** w liczbie – 18; **kościelne: nauczanie papieży** (Jana Pawła II, Benedykta XVI, Franciszka): w liczbie – 23; **osobno pisma: Jana Pawła II:** w liczbie – 9; **Ratzingera – Benedykta VI:** w liczbie – ponad sześćdziesiąt; **osobno pisma – Franciszka:** w liczbie – 4; olbrzymia liczba: **komentarzy biblijnych i opracowań;** oraz: **pomoce leksykograficzne:** w liczbie – 3.

Wstęp rozprawy (s. 25-29), zawiera wszystkie konieczne w takich pracach elementy, określając powód, cel, możliwą do rozpoznania metodę, najważniejsze pozycje bibliograficzne a także osadzenie własnych badań w kontekście dotychczasowych osiągnięć bibliistyki.

Najbliższe zagadnieniu podjętemu przez Doktoranta, SŁUSZNIE (!!!), są: papieskie encykliki Benedykta XVI: *Deus caritas est* i *Spe salvi*, oraz w encyklika Franciszka: *Lumen fidei*, oraz teksty źródłowe biblijne (aspekt biblijny – skryptyrystyczny – z „Pisma”, temat dysertacji: Ideał życia chrześcijańskiego w papieskich encyklikach Benedykta XVI: *Deus caritas est* i *Spe salvi* oraz w encyklice Franciszka *Lumen fidei*.

Korpus pracy, obejmuje trzy rozdziały.

Rozdział I – został zatytułowany: Ideał życia chrześcijańskiego w encyklice *Deus caritas est* papieża Benedykta XVI; Rozdział II nosi tytuł: Ideał życia chrześcijańskiego w encyklice *Spe salvi* papieża Benedykta XVI; Rozdział III, jest zatytułowany: Ideał życia chrześcijańskiego w encyklice *Lumen fidei* papieża Franciszka.

Objętość poszczególnych rozdziałów układa się następująco: 72 + 75 + 81 stron (RAZEM – KORPUS (!): 228 stron, co wynika z treści i charakteru kolejnych partii pracy. Zastosowano upowszechniający się współcześnie, system znakowania części podziału rozdziałów – w korpusie dysertacji. Jest to tzw. *system dziesiętny*, tzn. że nie daje się żadnych nazw częściom planu (rozdział, artykuł, paragraf), lecz pozostawia się jedynie same cyfry arabskie, jako znaki tych części. Oznacza to, że Doktorant przyjął, że przy podziale na rozdziały, pierwszy pionowy rząd cyfr z lewej strony oznacza rozdziały, a dalej, podobnie w rozdziałach, pierwszy w danym rozdziale jest równoznaczny z artykułami, a w artykułach pierwszy równoznaczny z paragrafami. Cyfry, są zawsze rozdzielone kropkami. Moim zdaniem oznakowanie poszczególnych rozdziałów i ich fragmentów, w systemie dziesiętnym, jest praktyczne (z jednej strony), jednakże, jak sądzę, mniej czytelne.

Zwracam uwagę, jako wyodrębnione (także graficznie, że w dysertacji, nie było konieczne wymuszanie podziału strony), przy wprowadzeniu do kolejnych rozdziałów (zob. s. 30, 108, 190), a także, podobnie, przy krótkim podsumowaniu i podkreśleniu znaczenia kończącego się rozdziału (zob. s. 102, 183, 271). W ten sposób czytelnik dysertacji jest prowadzony niemal „za rękę”, po kolejnych rozdziałach. Ich lektura prowadzi do wniosku, że rezultaty prowadzonych badań, ich Autor potrafił ułożyć w spójną rozprawę naukową, której kolejne partie zostały właściwie uporządkowane. Każdy rozdział jest podzielony na pięć artykułów i dodatkowo kończy się szóstym – wnioskami podsumowującymi rozdział. Są to rezultaty przeprowadzonych badań. Materiałem źródłowym są wybrane, przez papieży: Benedykta XVI i Franciszka – wypowiedzi biblijne. Należy wskazać, że niektóre teksty, są cytowane dosłownie, a na inne: papieże wskazują lub analizują je, w danym kontekście nauczania apostolskiego. Najważniejsze teksty biblijne, zostały przez papieży Benedykta XVI i Franciszka poddane analizie egzegetycznej, ze zwróceniem uwagi na kontekst „zaistnienia” tekstu w relacji Pisma Świętego, jego autorstwo, a także jego czas powstania, oraz idee teologiczne autorów natchnionych (redaktorów ksiąg ST czy NT). Uwzględniony został przekaz – pouczenie Papieskiej Komisji Biblijnej: że jeden tekst Pisma św., ma swoje wyjaśnienie i znaczenie w świetle innej relacji natchnionej. Ogólnie mówiąc, również *Sitz im Leben* – tekstu biblijnego (por. również – literacko: J. W. Goethe; *Kto chce zrozumieć tekst poety, musi udać się do kraju poety*).

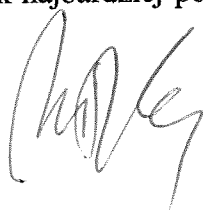
Rozdział I (Ideał życia chrześcijańskiego w encyklice *Deus caritas est* papieża Benedykta XVI): ujawnia w pięciu artykułach: znaczenie miłości (aspekt biblijny), jako głównej zasady życia chrześcijańskiego (s. 32-42); dalej, jak Biblia „rozumie” – miłość w praktyce życia chrześcijańskiego; „eros” – „agape”: o jedności i różnicach (s. 44-53); miłość – nowość wiary biblijnej (s. 54-58); Jezus Chrystus – wcielona miłość Boga (s. 59-61). Dalej Doktorant

ukazuje znaczenie miłości bliźniego – ku spotkaniu Boga (s. 62-76). Następnie Auror dysertacji ukazuje w aspekcie biblijnym znaczenie miłości bliźniego, jako powinności wierzącego (s. 77-98): Caritas Kościoła – Trójca Święta (miłość trynitarna – s. 77-81); dalej w tym kontekście, caritas, jako zadanie Kościoła (s. 82-88); sprawiedliwość i miłość (s. 89- 92); pluralizm struktur działalności dzisiaj (s. 93-95); odpowiedzialność za działalność charytatywną Kościoła (s. 96-98); w piątym artykule Doktorant przedstawił, w aspekcie biblijnym: znaczenie świętych, jako obrazu Bożej miłości (s. 99-101; wnioski, podsumowują rozdział pierwszy (s. 102-107).

Rozdział II (Ideal życia chrześcijańskiego w encyklice *Spe salvi* papieża Benedykta XVI – s. 108-189): ujawnia pięć podstawowych zagadnień – z punktu widzenia opracowania tematyki rozdziału. Autor prezentuje: O *nadziei* opartej na wierze w NT i archaicznym Kościele (s. 110 nn.); w dalszej kolejności, omawia: postawę przemiany chrześcijanina (czasy nowożytne – por. s. 139 nn); następnie rozwija myśl: o *prawdziwym obrazie oblicza chrześcijańskiego*, które prawdziwie, jest zakotwiczone w nadziei chrześcijańskiej (s. 150 nn); aby wreszcie wskazać na „miejsca”: uczenia się i ćwiczenia nadziei (s. 164 nn); w tym kontekście Doktorant omawia – analizuje: znaczenie modlitwy, jako szkoły nadziei (s. 164 nn), a także w aspekcie biblijnym: czynu – działania chrześcijańskiego, jako miejsca uczenia się nadziei (s. 168 nn). W piątym artykule, omawia: obraz Maryi, jako gwiazdy nadziei (s. 180 nn).

Rozdział III (Ideal życia chrześcijańskiego w encyklice *Lumen fidei* papieża Franciszka – s. 190-279): ujawnia najpierw: w artykule pierwszym (s. 194 nn): obraz przymierza w wierze, w ujęciu biblijnym (Abraham – Chrystus): Abraham – Ojciec w wierze (s. 194 nn); dalej: wiara Izraela (s. 200) i jej pełnia (s. 206 nn) – w ujęciu chrześcijańskim; a także: dojście do zabawienia (s. 214) – przez wiarę, oraz eklezjalny wymiar zbawienia (s. 219 nn). W dalszej kolejności, Doktorant analizuje teksty papieskie, a w nich argument skrypturystyczny, w kontekście: różnych aspektów życia, jako: wiara i prawda (s. 222 nn); tj. poznanie prawdy i miłości (s. 224); wiara, jako słuchanie i widzenie (s. 226 nn), wspomina o konieczności dialogu: wiara – rozum (s. 230 nn); a następnie – o relacji: wiara – teologia (s. 234 nn). W trzecim artykule (s. 235-244): omawia – w aspekcie biblijnym: rolę Kościoła – w niesieniu Dobrej Nowiny i przekazywaniu wiary (uobecnianiu Królestwa Bożego, w sercach wiernych, w Mistycznym Ciele Kościoła, którego Chrystus jest Głową a my jesteśmy członkami: Kościół, jako Matka naszej wiary (s. 235 nn); dalej: sakramenty, jako znaki łaski i narzędzia uświęcania – złożone w depozycie Kościoła (ST: obecność Boga, w świątyni jerozolimskiej – centralizacja kultu w Izraelu – wokół świątyni) – w tym kontekście: przekaz wiary w Kościele (s. 237 nn); dalej: wiara – modlitwa, oraz Dekalog (s. 240); oraz: znaczenie spójności: jedność w wierze (s. 243 nn); czwarty artykuł (s. 245-265): Doktorant w aspekcie wskazań biblijnych, analizuje: znaczenie wiary w relacjach międzyludzkich, tzn.: wiara i dobro wspólne (s. 246 nn); znaczenie wiary dla rodziny (s. 251 nn); wiara światłem w życiu społecznym (s. 255 nn); znaczenie pocieszające wiary w cierpieniu (s. 261 nn); w piątym artykule; jest przedstawiony: Obraz Maryi – błogosławionej w cierpieniu (s. 266-270). Zakończeniem trzeciego rozdziału są wnioski (s. 271-279).

W ocenie całościowej rozprawy doktorskiej, której Autorem jest ks. mgr – lic. Jacek Tonkowicz, należy podkreślić bardzo poprawne określenie podjętego problemu, konsekwentne realizowanie przyjętej metody postępowania, przemyślaną strategię prezentacji wyników w postaci monografii, oraz dyscyplinę – w realizacji kolejnych punktów dysertacji. Także pod względem formalnym, praca prezentuje się jak najbardziej poprawnie. Zwraca uwagę wielka

samodzielność Doktoranta, nie tylko w zaplanowaniu całej rozprawy, jak i formułowaniu poszczególnych jej partii (duże passusy zapisane z wielką swadą i oryginalnym tokiem myślenia).

W trakcie analizy danych biblijnych, w kontekście nauczania papieskiego w dysertacji: *Ideał życia chrześcijańskiego w papieskich encyklikach Benedykta XVI: Deus caritas est i Spe salvi* oraz w encyklice Franciszka *Lumen fidei*, Doktorant, jak wyczuwam, ze „smakiem naukowym”, „duszą Naukowca” i „w duchu naukowym”: słusznie odwołuje się, zarówno do tekstu natchnionego: hebrajskiego, jak i greckiego. Cenne jest odwoływanie się Autora dysertacji, do źródeł judaistycznych, zgodnie zresztą z zachętą ostatnich dokumentów Stolicy Apostolskiej.

Pod względem formalnym i graficznym, dysertacja jest niemal bezbłędna. Drobne uchybienia w zakresie interpunkcji wynikają z oczywistego przeoczenia.

Recenzowana rozprawa, której Autorem jest ks. mgr – lic. Jacek Tonkowicz, zasługuje na wysoką ocenę, zarówno za wybór tematu, jak i za przyjęty sposób badania zagadnienia, oraz całą realizację. Własne analizy filologiczne Doktoranta, ks. mgr – lic. Jacka Tonkowicza: odwołanie się do literatury fachowej i formułowanie wyników badań (wniosków), utwierdza mnie w przekonaniu, na tej podstawie wnioskuję, że Autor dysertacji, znakomicie opanował warsztat biblisty. Godna podkreślenia, jest dbałość Autora rozprawy: o przejrzystość całości, o piękny i komunikatywny, a równocześnie precyzyjny język. Drobne uchybienia w omawianej pracy, zdarzają się rzadko i mają niemal zawsze charakter oczywistych przeoczeń.

Te ostatnie, czy wspomniane wyżej, „śladowe” zastrzeżenia lub sugestie, nie umniejszają wartości rozprawy. Bez wątpienia też, dysertacja doktorska, autorstwa ks. mgr – lic. Jacka Tonkowicza, spełnia ona warunki stawiane pracom doktorskim. Dlatego też, niżej podpisany recenzent, z pełnym przekonaniem i pewnością naukową: postuluje podjąć kolejne etapy przewodu doktorskiego.

 ks. prof. zw. dr hab. Mieczysław Mikołajczak

Poznań, dnia 7 kwietnia 2018 r.